

ומתוך כך גם כן יזכור זה ויקדש עצמו בשעת תשמיש ויחשוב באשתו כדי שיהיו בניו ראויים' (רבנו יונה. וראה עוד בחיבור אגרת הקדש המיוחס לרמב"ן ז"ל).
ומובן לשון 'כל ימי הייתי מצטער...' המורה על התאמצות תמידית, ואילו העמדת המיטה גרידא אינה כרוכה בהשתדלות מתמשכת.

ובספר מי השלוח (ח"ב, לקוטים): הכוונה 'צפון ודרום' – על הרוחב, ו'מזרח ומערב' – האורך. וכדאיתא בגמרא (ב"מ נט.) 'אוקירו לנשיכו כי היכי דתתעתרו' – כי הדכר משפיע והנוקבא הוא מקבל, וצריך שלא יתגאה המשפיע על המקבל בזה שהוא משפיע, רק יכיר ששניהם ברא אותם ה' בשוה, זה נקרא 'צפון ודרום' – שישוה אותה אליו, ואז מוליד בנים זכרים, אבל אם מתגאה על המקבל אם כן בזה שהוא משפיע מטריד דעתו, וממילא בעת השפעתו שנצרך אליה, נתבטל למקבל, לכן ההולדה היא מצד הנוקבא, וזה נקרא 'רחוק מזרח ממערב', שאין משוה אותה אליו, ולכן אינו מוליד זכרים.
ע"ע באגרת הרמב"ן בסוף ספר בעלי הנפש; מעדני יו"ט.

מהגרז"ן גולדברג שליט"א:

הנה הרמב"ן (באגרתו) פרש דברי הגמרא על דרך משל ולא כפשוטו, ודלא כשאר ראשונים. ונראה לפרש דרך כלל, אימתי מתפרשים הדברים כפשוטם ואימתי ניתן לפרש דרך משל – וזה על פי מה שמשמע מכמה מקומות חילוק בין המקראות שבתורה שהם מתפרשים כפשוטם (ע' ראב"ד בסוף הלכות מלכים לענין 'השבתי חיה רעה מן הארץ'. והולך הראב"ד לשיטתו בהלכות גניבה ט, ט) ובין דברי נביאים וכתובים שהם מתפרשים דרך משל וחידה (ע' בהל' מלכים שם, לענין 'וגר זב עם כבש'). וכענין החילוק בין דברי משה, שכתב התורה, שרואה הדברים ממש ולא בחידות, ובין שאר הנביאים (ע' רמב"ם יסודי התורה ז, ט). [ובחילוק הזה יתבארו דברי הר"ח ביבמות מט: ואכ"מ].

ונראה שההלכות האמורות בגמרא הן מיוסדות על התורה, ולכן אין בהם משלים, אבל אגדות חז"ל מיוסדות על דברי נבואה, ולכן הן אמורות בחידות ומשלים. [בדומה לדברי הרד"ל (ב'קדמות ספר הזוהר') שנתן טעם לכך שהזוהר נכתב בלשון ארמית, לפי שהוא מיוסד על ספר דניאל הכתובים בארמית]. ולפי זה נראה שהרמב"ן סובר שמאמר זה שלא נתן מיטתו בין צפון לדרום הוא מאמר אגדי, ולכן ניתן לפרשו במשל וחידה, ואילו שאר ראשונים סוברים שהוא מאמר הלכתי, ולכן מתפרש כפשוטו.

דף ו

באורים רמזים והערות

'הני מאני דרבנן דבלו מחופיא דידהו'. ע' בכאר יצחק לר"י אייזיק חבר כאן; מכתב מאליהו ח"ד עמ' 40; שמירת הלשון פרק יב.

'קיסמא נהילא' – אפר מנופה (עפרש"י חולין נח סע"ב).

'אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. (יש גורסים: **אלא עם הצבור**) – רמז: וייקץ יעקב משנתו ויאמר סופי תבות: **צבור – אכן יש ה' במקום הזה...** (עפ"י בעל הטורים שם).

זמנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך – שהתורה כולה שמותיו של הקב"ה. וכמו שלמדו (להלן כא.) ברכת התורה לפניה מן הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו. וכפי שהרחיב בדבר הרמב"ן בהקדמתו לפירוש התורה (עפ"י נפש החיים ד, יט. וע"ע צדקת הצדיק קפב קפה ועוד; מנהגי ישראל ח"ב עמ' קעג).

'תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות' – שמתוך שנושאים ונותנים זה עם זה, נחקקים הדברים בדמיונם יותר ויותר (עפ"י המאירי). והיינו ספר הזכרונות של השי"ת, מה שנחקק בדמיון ונרשם בנפש (עפ"י צדקת הצדיק קפה; מכתב מאלהו ח"ד עמ' 92, ע"ש. ע"ע שם עולם ד, בהגהה; דרשות בית ישי ג). ובספר פרי צדיק (פסח כג): **'שם אדם אחד מגלה לחבירו איזה דברי תורה בכוונה רצויה – על ידי זה נתפשט הדבר להיות נחקק בכלל נפשות ישראל שהם נקראים 'ספר זכרון', כי כל נפש ישראל יש לו אחיזה ושורש באיזה אות מד"ת וכולם ביחד הם ספר זכרון.** הדברים בנויים ביסודם על דברי רבו הרה"ק רמ"י מאיזבצ'א – ע' מי השלוח ח"א ויקרא ד"ה תקריבו, ובלקוטים סוף ברכות.

'עשרה קדמה שכינה ואתיא. לפיכך נהגו להדליק נר בבית הכנסת קודם שיכנס אדם להתפלל, מפני שהשכינה קדמה ובאה. ועוד, שכן היו עושים במקדש (עפ"י כלבו יז).

זראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא אליך ויראו ממך... אלו תפלין שבראש. 'שם ה' נקרא' – ראשי תבות שי"ן. והיינו שי"ן של תפלין (בעל הטורים תבוא כה, י. וע"ע אור גדליהו סו"פ שמות אות ו).

– אמר החפץ חיים: כשהגויים קוראים אחריו בלעג "ז'יד", יהודי, סימן מוסר יהי לך שאין השכינה עליך, כי אז היו יראים ממך (מובא כ'עלה יונה' עמ' תכט).

'את ה' האמרת היום וה' האמירך היום – אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם...'
את ה' האמרת היום בגימטריא: זו קריאת שמע (בעל הטורים תבוא כו, יז).

(ע"ב) 'אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו... אם לדבר מצוה הלך – נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך – אין נוגה לו. משמע שתוקף החיוב הוא רק משום שהוא רגיל במצוה זו ונעשית עליו כנדר, משום כך אם שינה יום אחד הקב"ה דורש ממנו.

ומכל מקום, אף על פי שזה כנדר, אם לדבר מצוה הלך – נוגה לו. כן באר הנצי"ב (בשור"ת משיב דבר ח"ב מח עג וח"ד ה' ד"ה איברא. וע' גם בפירושו 'הרחב דבר' וישלח), והוכיח מכאן שהנוהג הנהגה טובה, אעפ"י שמחוייב לשמור מנהגו כאילו נדר במפורש, כמו שכתבו הראשונים – במקום מצוה רשאי לשנות מנהגו ללא התרה. ודלא כהש"ך והמגן אברהם.

א. נראה שיש מקום לדחות הראיה מכאן, כי גם אם נניח שתפילה בבית הכנסת אינה חיוב גמור (כמו שנקט שם, וכ"כ הגר"ב צ

אבא שאול, ודלא כמו שכתב באגרות משה ועוד), מכל מקום היא הנהגה הראויה לכל אדם ונוהגת בכלל הציבור ואין כאן קבלה מיוחדת אלא שנוהג כפי מנהג העולם, הלכך אינו צריך התרה, משא"כ במנהג חסידות שאדם פרטי החליט לנהוג בעצמו. ובלאו הכי לדעת המגן-אברהם (תקפא סקי"ב. כהסבר הדגול מרבבה ביו"ד ריד), אם אינו חוזר מעיקר מנהגו אלא באופן חד-פעמי במקום הצורך – אין צריך התרה [ודלא כש"ך ביו"ד שם]. ואם כן אין ראייה מכאן כשרוצה לחזור בו לגמרי ממנהגו, שאז אפשר שיצטרך התרה אפילו אם חוזר לצורך מצוה.

ב. כדוגמת שיטה וסברה זו של הנצי"ב, הלך בה בנו, הגר"ח ברלין, שהורה (בתשובה, נדפסה בקובץ 'אבן ציון' עמ' שטו) שעדיף להתפלל בתפלין וביחיד מאשר להתפלל בציבור וללא תפלין – כיון שלעולם נהג להתפלל בתפלין, לכן עדיף זה מתפילה בציבור שמן הסתם נהג כמה פעמים להתפלל ביחידות – הרי שיש הפרש בחומרת מנהג שהאדם נהג בו לעולם ובין מנהג שלעתיים הוא מבטל.

[ובמשנ"ב (סו, מ מגמ"א) סתם שמוטב לקרוא ק"ש ולהתפלל בתפלין ואפילו ביחידות, מלהתפלל ללא תפלין בציבור, ולא הזכיר סברה זו שנעשה עליו כנדר. ואילו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב קז, ד) כתב שבשביל תפלה בצבור יש לסמוך על האומרים שאין לחוש משום מעיד עדות שקר בעצמו אם מניח התפלין לאחר שעה, ויש מחמירים. וע"ע להלן ח.].

ג. הנצי"ב (שם בס' עג) הביא כעין זה מהרמב"ן (בסוף מכות), שדבר שהאדם היה רגיל בו, יש עליו יותר הקפדה ממי שאינו רגיל. ע"ש. ונראה שבסברה זו יש להבין כמה לשונות הנמצאים בפוסקים; –

כתב בבאור הלכה (נח ד"ה ומצוה) שהוזהרים לקרוא כותיקין, מותר להם לקרוא ולהתפלל ביחידות אם אין להם מנין. ולכאורה משמע מלשוננו שמי שאין רגיל בכך – יתפלל בציבור מאוחר יותר. (וכן פסק בשו"ת אור לציון להגר"צ אבא שאול שליט"א, ח"ב ז, ה. וע' גם בספר הזכרון מנחת ירושלים עמ' רמד-רמו בתשובת הגרא"י ולדינברג שליט"א). והטעם משום שהוא כעין נדר (וכ"כ בהליכות שלמה ח"א יז בדבר הלכה' כו).

וכעין זה נמצא בפוסקים לענין טבילה בערב שבת חזון.

וכן מצינו כעין זה בשער-הציון (רלה, יז), שכיון שדרכו תמיד לנהוג להתפלל אחר צאת הכוכבים, יש לו להמתין, אף שעל ידי זה לא יסמוך גאולה לתפילה [אך יש לדחות ששם מדובר שרגיל גם להתפלל מנחה לאחר פלג המנחה, דנוקט הלכתא כרבנן, ולכך אין לו לסתור עצמו ולהתפלל ערבית קודם. ואף אם אינו מתפלל מנחה אלא קודם, כיון דערבית אינו מתפלל בדר"כ אלא לאחר צאה"כ, הרי עביד כרבנן. וע"ע מש"כ לעיל ד:].

ולפי הנהגה זו בדברי הבאור-הלכה לענין עדיפות תפילה כותיקין ביחידות, יצא שדברי המשנה להלן 'תכסה במים ויקרא' – מדובר דוקא במי שזהיר בכך. ויש לפרש כך את דברי הגמרא (להלן כה, ב) 'ודלמא כותיקין' – כלומר שמנהגו כמנהג ותיקין. וגדר 'זהיר להתפלל כותיקין' – לאו דוקא שמתפלל כותיקין מידי יום, אלא הוא הדין למי שרגיל להתפלל כן בזמנים מסוימים כגון בערב ראש חדש וכד' (תפלה כהלכתה ג הערה לה, מהגרשו"א; הליכות שלמה ח"א ה, יז).

אך יש סוברים שאין חילוק בדבר, ואין הבדל אם הוא רגיל וזהיר תמיד אם לאו, והוא הדין אם חפץ עתה להיות זהיר בדבר זה [ולדבריהם כנראה אין כאן ענין לנדר, וכנ"ל]. וכן שמעתי ממו"ר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א. וכן נראה מכמה פוסקים אחרונים שסתמו להעדיף להתפלל כותיקין מאשר בציבור – ע' יביע אומר (ח"א ד, ח-ט); עמק ברכה הל' ברכות ק"ש.

טעם אחר ל'כל הרגיל'; כל הנהגה יציבה שהאדם קובע לעצמו, מעלה את החיים לרמה גבוהה יותר, ומכניסתו למדור מיוחד של השגחה פרטית. והרי הרגיל לבוא לבית הכנסת זוכה להשגחה מיוחדת שאם יום אחד לא יבוא 'הקב"ה משאיל בו'. שמירת הסדר הקבוע בעבודה היא 'נוגה לו'. פריצת הגדר ללא טעם מספיק – 'אין נוגה לו', שהיה לו לבטוח בשם ה' ולא לבטל הנהגתו הקבועה.

וענין זה מסביר גם את השבח של הקבוע מקום לתפילתו – אפילו קביעת התנהגות בפרט קטן מזכה את האדם לשכר 'אלקי אברהם בעזרו' (עפ"י עלי שור ח"א עמ' סו).

ע"ע: צדקת הצדיק ריב; רסיסי לילה לד, עמ' 52.

'הקב"ה משאיל בו'. לא נאמר 'שואל' אלא 'משאיל' – שנותן השי"ת בלב אדם אחר לשאול בו (מי השלוח ח"ב).

'אמר ר' יוחנן: בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה – מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי...' מבואר מכאן שהשכמת בית הכנסת ובית המדרש אין ענינה רק משום זריזות למצוות, מצות תפילה או תלמוד תורה, אלא יש בה ענין קבלת פני השכינה שהרי השכינה באה שם וחייבים להשכים כדי לקבל פניה. והיא המעלה המיוחדת שנשתבח בה ר' אליעזר (בסוכה כח.) 'מעולם לא קדמני אדם בבית המדרש' (עפ"י רשימות שיעורי הגר"ד סולוביצ'יק סוכה שם). וע' להלן מז: אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לביהכ"נ. וכן להלן ח וזו ריב"ל את בניו בענין זה. והביאו על כך את הכתוב 'כי מוצאי מצא חיים' – 'מוצאי' היינו קבלת פני שכינה.

הרשב"א (בח"א ג) נשאל, הלא לעיל אמרנו 'עשרה – קדמה שכינה ואתיא', וא"כ כיצד מתישב זה עם מה שאמרו כאן שבשעה שבא הקב"ה ולא מצא עשרה מיד הוא כועס? (ועתורא"ש). והשיב: אין משיבין מן ההגדה (תיקוני זהר חדש דף קסו). ועוד, פירוש 'קדמה' לא שתקדם לביאתן אלא שבאה עמהם מיד כשהן באין ואינו ממתין עד שיבואו העשרה וישבו... ויש 'קדימה' כיוצא בזה... ע"ש.

'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד...' יש לפרש שלא אמר בעבור קביעות המקום לבד אלא רוצה לומר שכל כך מדקדק בתפלתו שגם בזה הוא נזהר, שרוצה שתהיה תפלתו במקום מיוחד, וכיון שכל כך הוא אוהב התפלה, ודאי מדת ענוה יש בו כדי שתהיה תפלתו מקובלת לפני המקום... שאם לא יהיה לו הענוה לא יוכל לעולם להתפלל בכונה ולא תהיה מקובלת לפני המקום ב"ה, וכיון שזכה לענוה יהיה זוכה למדת החסידות (רבנו יונה). ע"ע בהרחבת הדברים בספר מכתב מאלהיו ח"ה עמ' 426; שיחות הגר"א נבנצל שליט"א, וירא ט (עמ' פו ואילך).

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט.

נרמז בזה, כי בעת שאדם הולך לבית המדרש לקבל דברי תורה, או נמצא בו גודל תקיפות ובטחון ומותר לו להתפשט עצמו במעט תקיפות, כי בזה ודאי יקיים רצון השי"ת, אבל בעת יציאתו מבית המדרש אסור לו להראות תקיפות רק לכלכל דבריו במשפט ולראות להתנהג על פי הדברי-תורה שקבל בבית המדרש (עפ"י מי השלוח ח"ב פרשת שופטים). ע"ע עלי שור ח"ב עמ' רנח; לקט שיחות מוסר ח"ב עמ' יב.

יש לדקדק על הלשון **'לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט'**, והלא מפורש אמרו היוצא מביהכ"נ, ואין כאן שום הגבלה לדברים האמורים כדרך המשמעות הרגילה בביטוי 'לא אמרן...'. ומה חידוש יש באמרו 'לא אמרן אלא למיפק'.

יש מפרשים שדברי אביי מוסבים על היוצא מבית הכנסת כדי להיכנס לבית המדרש – שמצוה לרוץ, וכמו שהביא המג"א בשם השל"ה (כן שמעתי בשם זקני רא"א כי טוב זצ"ל).

ועוד נראה דקמ"ל אביי שאפילו בתוך ביהכ"נ יפסיע פסיעה גסה בהיכנסו [שלא כביציאה שאין לו למהר]. ואף על פי שאין לרוץ בתוך ביהכ"נ (כמש"כ המג"א צ סקכ"ד) מ"מ יש לו למהר למקומו ולא ילך מעדנות, הן משום חביבות מצוה הן משום

'בבית א' נהלך ברגש'. וכן יש נוהגים. וביותר משמע כן מגרסת הראשונים (ע' בפסקי הרי"ד, וכע"ז ברא"ש, וכ"ה בבתי" מינכן): 'לא אמרן אלא כדנפיק אבל כדעייל מצוה למירהט'.

'אגרא דפרקא רהטא'. פרש"י: עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן שיקבלו שכר למוד'. בכמה מקומות מבואר שתורה שבעל-פה, שלא כתורה שבכתב, אין מצוותה מתקיימת בקריאה בעלמא אלא בהבנה, והקורא ללא שמבין מה הוא קורא, לא קיים מצוה (ונתבאר במקום אחר). כאן מבואר מדברי רש"י חידוש נוסף: קיום מצות לימוד תורה שבעל פה תלוי לא רק בהבנת הדברים בשעת שמיעתם אלא אף בזכירתם וביכולת להשתמש בהם לאחר זמן. מי שתפס את התוכן בשעת הרצאתו ושכחו לאחר זמן, וכל שכן מי שלא הבינו מעיקרא, זוכה רק לשכר מרוצה, שכן אין תפיסה ארעית כזו נקראת לימוד (מתוך 'שעורים לזכר א"מ ז"ל' ח"א עמ' קנט. וכן האריך בזה הגרי"א שר ב'לקט שיחות מוסר' ח"ב עמ' שב).
יש לדחות הראיה מכאן כי יש לפרש שהכוונה על השכר המיוחד שיש בפרקא מעל פני לימוד רגיל שהיה למד כל אחד לעצמו.
וע"ע עלי שור ח"ב עמ' תטו.

'אגרא דכלה – דוחקא'. השמיעה של דברי תורה היא המצוה בעצמה ועליה אין שכר בעולם הזה (כקדושין לט:). כי שכרה אין קץ ואי אפשר לעולם הזה להכילו, אבל הדוחק, דהיינו הלבוש למצוה, עלי מקבלים שכר בעולם הזה (תורת הרבי ר' זושא קב).
על דרך זו יש לישב מה שאמרו 'אגרא דתעניתא צדקתא' משמע לכאורה שהצדקה גדולה מן התענית. ואילו להלן (לב:): אמר ר' אלעזר גדולה תענית יותר מן הצדקה – אך אפשר שהכוונה כאן לשכר נלוו ונוסף שיש מן התענית, מלבד השכר הבא על עצם התענית.

'אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בהן'. בשם הבעש"ט זללה"ה: הדברים הם העומדים ברומו של עולם. כי התפילה עושה את פעולתה הגם שאין הדבר ניכר כלום בעולם הזה. וכל מעשה וכל דבר מתברר על ידי הלשון, וכענין מלאכת 'מכה בפטיש' שהכאת הקורנס בגמר המלאכה היא הקובעת צורת כל הכלי ומראהו. וכמו שאמרו בזהר (אמור קה.) 'אבל לבתר דאפיק מלה מפומיה ההוא מלה אתעביד קלא ובקע אוירין ורקיעין וסלקא לעילא' (עפ"י מי השלוח ח"ב תהלים לד ולקוטי הש"ס).

'לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה'. –

'דע כי שעת מנחה – עת מרוצה בימים, וכמו שיש עתים מרוצים בשנה, כעשרת ימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכפורים, והוא שאמרו בפרק קמא דברכות, לעולם יהא זהיר בתפלת המנחה...'. (מתוך שו"ת הרשב"א ח"ה א).

'... שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה...' –

'... וזהו תפלת המנחה, שהוא מה שמוסר כל מה שעבד מהשתדלותו – הכל להשי"ת. וזה שאמרו דאליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, כי הוא בא בטענה ואתה הסבות את לבם אחורנית (מלכים-א יח), דהגם דבתחילה הבחירה בידי האדם, מ"מ אחר שנעשה כבר מה שנעשה, החטא, האמת דהכל מהשי"ת. ועל ידי זה נעשים החטאים כשנים הללו סדורות ובאות מששת ימי בראשית כמו שאמרו

בפרק רבי עקיבא (שבת פט:). ועל כן יצחק אבינו ע"ה, הוא הממליץ בעד החטאים ואומר 'פלגא עלי ופלגא עליך' כדאיתא שם. ו'עלך' היינו כטענת אליהו ואתה הסבות, שהוא בתפלת המנחה שאחר הפעולה דכל היום (שיצחק תיקנה כדלהלן כו:).

והיינו כידוע בסוד הידיעה והבחירה דשניהם אמת, ובעולם הזה משמש הבחירה, וזהו קודם המעשה, אבל אח"כ דמה שעבר כבר איננו ואינו עוד בעוה"ז – יוכל לתקן הקודם ע"י התגלות אור הידיעה שהוא למעלה מעולם הזה, ששם אין מקום לבחירה, ויתגלה דהכל מהשי"ת. וזהו ה'פלגא עליך' שפעל בתפילת המנחה, דתפילה עושה מחצה (ויק"ר י), כי תפילה זו היא להאיר על העבר דהכל מה'... (מתוך קונטרס קדושת השבת לר"צ הכהן ד, דף יא, 1).

וע"ע צדקת הצדיק (מ): 'עיקר התשובה הוא עד שיאיר ה' עיניו שיהיו זדונות זכויות, ר"ל שיכיר ויבין שכל מה שחטא היה ג"כ ברצון השי"ת...'

'כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בחמשה קולות...' הכוונה, כי יש חשש גזל בהנאתו מסעודת החתן שהרי על מנת כן הרבה הלה בהוצאות סעודתו וקרא לאוהביו, כדי שישמחוהו בשירה ובזמרה כנהוג, כאמור 'קול ששון... חמש פעמים (עפ"י מכתבי החפץ חיים ח"א עמו' מו. הובא בספר 'חדושי תורה ממרן הח"ח' על ברכות, מאת הרמ"ד אברמוביץ).

י"מ 'עובר בחמשה קולות' – שלא יזכה לחמשה קולות אלו שנאמרו בנחמת ירושלים, 'עוד ישמעע...' (עפ"י לבוש אה"ע סה).

על 'חמשה קולות' של מתן תורה – ע' בספר פלח הרמון לרבי הלל מפאריטש קלז, ב; סוד ה' ליראיו לרבי יצחק גינזבורג שליט"א, עמ' שעו.

'מאי כי זה כל האדם – אמר ר' אלעזר... רבי אבא בר כהנא אמר: שקול זה כנגד כל העולם כולו. (ר') שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה (ר') שמעון בן זומא אומר: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה'. אעפ"י שבן עזאי ובן זומא תנאים היו, הזכירום לאחר דברי האמוראים בגלל תוכן המאמרים, כי כן הדרך לאחר את זה שדבריו מוסיפים על דברי חברו, הגם שהיה קודם לו בזמן (עפ"י סדר הדורות בהקדמה דף ז. וע"ע בספר בן יהוידע כאן. וראה עוד: תוס' סוטה ד. ד"ה בן עזאי).

'כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה' –

'הרבה גוונים והדרגות יש לחסד והשפעה. יש הטבה בדברי העולם הזה... ויש בדברים רוחניים... ועוד יש בחינה רוחנית ומופשטת של התחסדות, אשר על ידה העובד את ה' נותן קיום וחיות לאנשים שלא ראה אותם מימיו, ואפילו לכל העולם כולו, כאמרם ז"ל: 'כל העולם כולו ניוונין בשביל חנינא בני'.

וכדומה הרבה.

ואיך זה מועיל זכות איש אחד לחברו? סוד זה גילו לנו חז"ל באמרים 'כל העולם לא נברא אלא בשביל זה... לצוות – להיות צוותא וחברה – לזה'. כלומר שהאדם יכול לקבל זכות קיומו בעולם הזה לא רק על ידי מצוות שהוא עשה (שעל ידם הוא זוכה, בבחינת 'אוכל פירותיהן', לעולם הזה המסוגל לסייעו בעבודתו, כמו שכתב הרמב"ם בפ"ט מתשובה), אלא אפילו על ידי מצוות בני אדם אחרים, שהוא משמש איזה צורך עבורם. וכבר האריך הרמב"ם (בהקדמת פירוש המשניות) וכתב שבשביל שישתה צדיק אחד כוס מים אחד, וינח בצל עץ שעה אחת, כבר היה כדאי לקיים בעולם את העשיר שנטע הגן ההוא לפאר את ארמונו. והיינו שעל ידי סדר הצוותא – הכלליות ושייכות בני אדם זה עם זה אפילו בבחינה גשמית,

להספיק צרכיהם זה לזה – כבר על ידי זה מתפשטת זכות קיום מן המגלים כבוד ה' אל זולתם בדרך כלל, ונמצא שהם משפיעים טובה לכל העולם' (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 147. ע"ע בהרחבה בספר עלי שור ח"א עמ' רפח והלאה).

ואם נתן לו ולא החזיר – נקרא גולן שנאמר ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם. לא נשאר לו לעני כלום מלבד כבודו העצמי, ואם זה אתה נוטל ממנו על ידי זלזול ברגשותיו – אין לך גזלה גדולה מזו (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 247).

– נראה עפ"י פשוטו שדרש גזלת העני – גזלת העני, שנמנע מלענות לו שלום [וכדרך שדרשו 'לחם עוני' – שעונין עליו דברים הרבה] (כן מובא בשם הגר"א – ע' קול אליהו, אמרי נעם).

באורים נוספים (מתוך 'בדרך טובים' למורי ורבי ר' עודד כיטוב שליט"א)

'תניא אבא בנימין אלמלא ניתנה רשות לעין...' – כי האדם יראה לעינים ולא ללבב והמזיקים 'חלים' ונתפסים בדברים שבלב האדם לאדם ואין כל בריה יכולה לעמוד בפני הבריות אילו נחשפו כל רגשותיה ומחשבותיה ביחס אליהם ומהם ביחס אליה.

ומשמע מדברי האמוראים דעיקר מצויים המזיקין בין תלמידי חכמים ובעידנא דכלה, שזה (מלבד מה שרוצים תיקון וכו') משום שאנשים פחות עדינים מתבטאים באופן גלוי יותר זה לזה ואינם מפנימים ברגש ומוח, ונוטים להעשות 'מזיקים' בפועל, אבל ת"ח וכיוצא בהם שעידנו מידותיהם החיצוניות הרי הדברים מתכנסים פנימה.

וכל חד וחד מינן (משמע מחבורתינו חבורת החכמים) **אלפא משמאליה** (עפ"י הכתוב **יפול מצדך אלף וגו'**) – משמע מצד השמאל ומדת הדין והכעס שמפעיל כלפי חבריו ומופעל מהם, **ורבבתא בימיניה**, היינו רגשות אהבה ותאוה לא מבוררות.

ומדמים אותם **ככסלא לאוגיא**, כעין חומה או ערימה החוצצת בין גפן זו לגפן זו שכל אחת מושקית ממני הדעת העומדים שלה ואין חיבור טוב בין תורתו של זה לתורתו של זה להתקיים בהם 'פוצו מעיינותיך חוצה ברחובות פלגי מים' (אך מאידך יש בזה גם מעין שמירה על היחודיות והעצמאות של כל אחד לפתח הסגנון המיוחד לו).

וכן **דחוקא דהוי בכלה** משום המתחוות ביחסי אנוש, דכשכולם כאחד בביטול לפני ה' אזי לא אמר אדם צר לי המקום, וכן **ברכי דשלהי** רומז לחסרון גמישות, **ומאני דרבנן** – לתדמית שלהם בחוץ, ו**כרעי דמנפקן** לכל מיני 'תקלים' שמתרחשים מדעת ולא מדעת בין בני הישיבה.

כרעי דתרנגולא – הוא הגבר שרומז מצד אחד על תאוה, כענין שלא יהו ת"ח מצויים וכו' כתרנגולים, וזה מצד הרבבתא מימיניה כנ"ל, ומצד שני הוא כעסן ובעל קרבות כנודע, וזה מצד האלפא משמאליה כנ"ל והכל אינו יציב, כלשון ימינו 'על כרעי תרנגולת' וק"ל.

וזה הרגלים והעקבות – היינו התופעות, אבל עיקר מראיהם הוא בתואר **שונרא** (היינו חתול (העולה מקדש שערפל חתולתו) שהוא רומז לתוהו ושבירת הקדושה, והוא האוכל לגדיא (הרומז לקדושת ישראל) כנודע ויש בו משהו סתום ומעורפל ונעלם). **ושליא של אוכמתא ובוכרתא** היינו המקור והשרש של החתוליות. **וליהתמיה... דילמא גנבי מיניה** – אינו ברור כל כך, ואולי

רצה לומר דהשדים יפרצו שמה וישחררו השד הכלוא ותוך כדי כך גם יגנב משהו ממנו עצמו, כי מסתמא כשהוא רואה השד גם השד 'רואה' אותו ויכול להאחו במשהו משלו ולגנבו אל השדיות (וכענין ויגנב אבשלים את לב ישראל) וכענין אשמדאי שהשתחרר לשלמה בר"פ מי שאחזו וגנב את לבו עד שנכנס בלבו למלוך תחתיו ('המלך לב העם') כביכול נעשה שלמה 'שד של עצמו' וק"ל. ולחתום פומיה – פיו שלו כדי שלא יכנס השד בפיו ואז לא יהיה פיו ברשותו ויתחיל לדבר דברי שגעון (מן הרגשות והמחשבות הכמוסים בדר"כ). וזה מה שאירע לרב ביבי בר אביי [עיי' חגיגה ד' ע"ב דהוה שכיח גביה מלאך המות, ומה שדיבר עמו שם שפעמים יש נספה בלא משפט ע"י דריע מזליה כשאינו נזהר, והוא קרוב קצת לענייננו] (אות מה).

'אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. בית הכנסת הוא מקדש מעט. וזה ענין המקדש שהוא מאחד כל ישראל להיות ציבור כאיש אחד בלב אחד כמו לפני הר סיני ובלא שמחודדין זה לזה. וזהו עיקר סילוק המזיקין ונגעי בני אדם (וכמו שנאמר ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתי ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יסיפו בני עולה לענותו. ויש לרמוזו בתיבת מקדש קם – שד, היינו או קם (ואז השדים כלואים ונפרדים מכוחם) או (כשהוא חרב) שעירים ירקדו שם]. וכן בבית הכנסת כשהציבור מצויים בו מסתלק ה'נפרד' שבכל אחד, וכשהן שוממין וחרבים מבני אדם מצויין שם המזיקין.

והעיקר על ידי רנה שהיא הגבהת קול ושמחת איש באחיו. ובפרט עשרה דקדמה שכינה ואתיא ע"י שנעשין קומה אחת שלימה (כידוע דהעשר לעולם חוזר לאחד, ואינו הסכמי בלבד אלא מיסודי עולם הנברא בעשרה מאמרות). ועיי' בספר התניא דאפילו אין ביניהם דברי תורה עצם המצאם ביחד שואף לזה וגורם לקדושה שאופנים ושרפים אינם יכולים לעמוד בה. ונמזה נבין בק"ו לענין עשרה המתכנסים לייסד בית הכנסת, או לחשוב מחשבות על כינון המקדש ממש, שכבר בהתכנסם לשם זה חופפת עליהם קדושת המקדש ואכמ"ל.

ובשלשה, אפילו יושבים בדין לעשות שלום ולפשר ביניהם (ע"י השלישי) – שכינה שורה כד יתבי (פי' שמגיעים ליישוב דעת מסוים).

ובשנים שנדברים באהבה זה עם זה, ואפילו 'חושבים טוב' זה על זה, הרי זה מחזק הצוותא ביניהם אפילו לא הספיקו לעשות, כאילו עשו בפועל. ובאחד כשעוסק בתורה (שכולה שמותיו של הקב"ה), אך אז עושה רושם במוח ולא בלב, שהוא ספר הזכרונות ע"י הבל-להב-הלב שביניהם (אות מו).

(ע"ב) 'א"ר חלבו אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו...' – כי צריך להיות שפל וסבלן בכדי לקבוע מקום ולא לזוז (שבדר"כ אדם נעדר ומחליף מקומו משום כעס שיש לו עם בני הכנסת או ראש הכנסת וכיו"ב), והכל כדי להתחסד עם קונו שלא יכעס ויאמר מדוע באתי ואין איש, וממילא להתחסד עם כל באי עולם ע"י שמקיים סדר התמידות. ואפילו רשעי עולם כאנשי סדום מתקיימין ע"י קביעת המקום – והזמן – לתפילה, כי מקרא זה דאברהם נאמר עם מהפכת סדום, ומתייחס על פי פשוטו לתפילה הקודמת שעמד בה אתמול מכי משחרי כותלי את פני ה' בשעה שהחל להעריב, ופנו משם האנשים וישקיפו על פני סדום וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' ויגש אברהם ויאמר וגו' – והחל לדון לפניו – כראוי לתפלת המנחה – שישא למקום בעבור מעט

צדיקים אשר בקרבה. ואולם מסתמא לא שקטה נפשו כי שמא לא ימצאו צדיקים כלל, וחשב להשיכם בבקר לאותו מקום תפלה ולבקש מחילה גמורה בחסד פשוט, אך לא הספיק באותה עת שכבר עלה קיטור הארץ. ומאותה שעה ואילך קיבל עליו לקבוע מקום – זמן – תפלה חק בל יעבור כדי שלא יהיה עוד כדבר הזה, ותעצר המגפה, ותחשב לו לצדקה (סיום הפסוק בתהלים לגבי פינחס, ורומז לאברהם שכתוב בו 'ויחשבה לו צדקה') וגו' (אות נ).

'אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למרהט'. גם זה כהמשך ומענין מאמרו הקודם בדבר קביעת מקום לתפלתו. שעל כן, כיון ש'מקומו' בבית הכנסת ושם בטחונו (כנ"ל 'הו"ל לבטוח בשם ה'), אל יפסיע כמי שחוזר לעירו ולמקומו אלא כמי שמתרחק בהיסוס ממקום מבטחו. אמנם 'למיעל' פי' לבית המדרש – מצוה למירהט אף כשיוצא מבהכנ"ס (כן שמעתי מאבא זלה"ה) דכתיב ונדעה (כהגהת הב"ח) נרדפה לדעת – אף כשבאנו ממקום החיבור והדבקות שבבית הכנסת עדיין יש לנו לרוץ לרדוף ולהוסיף דעת בביהמ"ד מקום תורה שהוא גדול מבית הכנסת, ובגדר חי עולם מול חי שעה.

וכן השבת (שמעין עוה"ב) בזמן היא המנוחה והבסיס, כענין ביהכנ"ס במימד המקום, ומ"מ ירוץ אדם לדבר הלכה אפילו בשבת, כענין יפה שעה בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חי עולם הבא. והתורה בסוד השמיני שלמעלה מן השבע (שם נא).

דף ז

ענינים רמזים פרפראות וציונים

'מנין שהקב"ה מתפלל...'. ע' לקוטי מוהר"ן קה.

'שמעאל בני ברכני'. ע' נפש החיים ריש שער שני; דברי סופרים (לר"צ הכהן) ט; מכתב מאליהו ח"ג עמ' 34 ועמ' 112; עלי שור ח"ב שיז.

זמי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא. כלומר, זמן של כעס. אבל כעס הלא מצינו בכמה מקומות, כמו 'יחר אף ה' וכו' – ועל כך הביא מהברייתא [ולא מהכתוב וא–ל זעם בכל יום] שפירשה 'זכמה זעמו – רגע' (הרא"מ הורביץ).

זכמה זעמו – רגע. צא וראה: כל ההופעות של ראשי תבות בתנ"ך שצירופן 'ר ג ע' – מדברות בענין דברים רעים ופורענות:

ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק (בראשית כו, כ);

ראשית גוים עמלק (במדבר כד, כ);

ואנחנו עשים רעה גדולה על נפשותינו (ירמיהו כו, יט);

ביום ההוא יהיה רעש גדול על אדמת ישראל (יהזקאל לח, יט);

אחת כמה וכמה; מה 'ברית' האמור במלח (ברית מלח עולם), מלח ממתקת את הבשר, אף 'ברית' האמור ביסורין (אלה דברי הברית בסוף התוכחות); והבאתי אתכם במסורת הברית (יחזקאל כ). עפ"י רש"י והערוך), יסורים ממרקים כל עוונותיו של אדם; –

שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולם לא נתנם אלא ע"י יסורים. אלו הן: תורה ארץ ישראל והעולם הבא; –

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו (נראה לכאורה בגמרא ד'או או' קתני) – מוחלים לו על כל עוונותיו; –

נגעים – הרי הם מזבח כפרה ולא יסורים של אהבה. ואבעית אימא, בארץ ישראל – אינם של אהבה (שבה ערי חומה מקודשות והמצורע טעון שילוח רש"י. ודעת הר"א אלהן מובא ברשב"א) שהמצורע היה טעון שילוח אף בזמן שהיובל לא נהג, ודלא כהתוס'. או משום שנוהרים שם לענין טהרות (תוס'). בבבל – יסורים של אהבה (וע"ע מהרש"א ורא"מ הורביץ). ואבע"א: בצנעה – יסורים של אהבה. בפרהסיא – מזבח כפרה.

בנים שמתו – יסורים של אהבה (שהאבלות מכפרת על עוונותיו). ושאינן לו בנים כלל – אינם יסורים של אהבה.

עוד ספרו על כמה מהחכמים שנחלו ונתיסרו, וכשנשאלו 'חביבים עליך יסורים?' אמרו: 'לא הם ולא שכרם, וריפאום [אחרים ולא הם עצמם, הגם שבכחם היה לרפא אחרים – שאין חבוש מתיר עצמו מביט האסורים].

אמר רבי לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע... אם נצחו – מוטב, ואם לאו – יעסוק בתורה... ואם לאו – יקרא קריאת שמע... ואם לאו – יזכור לו יום המיתה. ועוד דרש על הפסוק ואתנה לך... שעשרת הדברות, המקרא, המשנה, נביאים וכתובים והגמרא – כולם נתנו למשה מסיני.

דפים ה – ו

ה. אלו מאמרים הובאו בסוגיא מאבא בנימין?

תניא אבא בנימין אומר: על שני דברים הייתי מצטער כל ימי; – על תפילתי שתהא לפני מטתי – כלומר סמוך למטתי.

לפרש"י הנהגה זו כוללת שלא להתעסק בדבר אחר משקם להתפלל, אף לא בלימוד תורה. ותוס' ורא"ש ותר"י חולקים (וכ"מ ברמב"ם (תפלה ו,ד) ובפסקי הרי"ד).

וכתבו לחלק בדעת רש"י בין אם רגיל להתפלל באותו מקום שהוא לומד, שחוששים שמא יימשך ויעבור הזמן, ובין אם יש לו מנין קבוע בביהכ"נ שבזה אין חוששים (וכ"פ בשו"ע פט,ו). ויש מחלקים בין אם הגיע זמן ק"ש ותפילה אם לאו, ויש מחלקים בין אם יש כעת מנין עשרה שאז אין ללמוד עד שיתפלל, אם אין (ע' בשו"ת מהרי"ו קצג).

עוד בענין עשיית חפציו קודם התפילה – להלן יד.

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. [וא"ר חמא בר' חנינא א"ר יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים. רנב"י אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים].

א. טעם הדבר משום כבוד השכינה [מפני שההיכל במערב. רמב"ם בית הבחירה ז,ט], לפיכך נכון להסב בתשמיש מרוח מזרח או מערב (עפ"י רש"י ותוס'). וע' במעדני יו"ט שכתב טעם נוסף, ולדבריו יש להדר שראש המטה יהא לצפון).

ובבית יוסף (ג) כתב: 'ונראה מדברי הרמב"ם שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב. אבל התוס' כתבו שם ודוקא כשישן עם אשתו... ואעפ"י שהעולם נוהגים כדברי התוס' נראה לי שהוא מפני שאינם מעיינים בדברי הרמב"ם בהלכות בית הבחירה אלא חד או תרי בדרא. והנכון ליוהר כדברי הרמב"ם'.
 וכתב המשנ"ב שנכון ליוהר בדבר כאשר יושן ערום וללא קלעים למטה.
 ב. יש אומרים עפ"י הוהר שהמטה תהא בין מזרח למערב, ושאמרו 'בין צפון לדרום' הכוונה לרוחב המטה (עפ"י שו"ת הרמ"ע מפאנו ג, ועוד).

תניא אבא בנימין אומר: שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא – טורפים לו תפלתו בפניו. ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. ואם המתין לו מה שכרו – א"ר יוסי בר' חנינא: זוכה לברכות הללו – לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים, ויהי כחול זרעך ויצאצאי מעיך כמעותיו, לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני.
 א. אם השני נכנס מאוחר, באופן שלא יוכל לסיים עם האחרים – אין צריך להמתין לו. והוא הדין אם מאריך בבקשות ובדברים אחרים, אין חייבים להמתין בשום ענין (תרי"ו וש"פ. ומפורש שם הטעם כי הוברר שנכנס על דעת כן שלא ימתינו לו ואינו מפחד. ונראה לפי"ז שאף משום מדת חסידות א"צ).
 ב. רבנו תם פירש, דוקא בבתי כנסיות שלהם שהיו בשדה ולכך בלילה יש להמתין. והר"י היה מאחר תפילתו ומאריך עד שיצאו כולם, ואם בתוך כך היה שום אדם בא לבית הכנסת היה מעיין בספר עד שגמרו תפילתם. ונאה להחמיר אף לנו (תוס'. והובא ברמ"א).

תניא אבא בנימין אומר: אלמלי נתנה רשות לעין לראות, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין.

תניא אבא בנימין אומר: אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמע אל הרנה ואל התפלה – במקום רנה שם תהא תפלה.
 יש מפרשים, לפי שהוא מתפלל שם עם הציבור (ע' גליון הש"ס עפ"י התוס' בע"ז ד: טור או"ח צ).
 ויש אומרים אפילו ביחיד, מפני שהמקום קבוע ומיוחד לתפלת הציבור (עפ"י תרי"ו; שו"ע צ, ט).

דף ו

1. א. אלו הלכות נוספות מובאות בסוגיא בעניני קריאת שמע ותפילה?
 ב. אלו מאמרים נוספים של ר' חלבו בשם רב הונא הוזכרו בסוגיא?
- א. אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא ריב"ל: מנין למתפלל, שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל.
 מבואר בגמרא שְמִטָּה היא בכלל 'דבר חוצץ'. ואולם דבר קבוע כגון ארון ותיבה – אינו הפסק (תוס' ועוד. וע' שו"ת הרמב"ם רטו). וכתבו הפוסקים שְמִטָּות שלנו העשויות לשכיבה ואין דרך לטלטלן – נחשבות כדבר קבוע. וטוב להחמיר כשאפשר. וכן כתבו שדבר שהוא לצורך תפילה, כגון מעמד לסידור וכדו' – אינו חוצץ.
 במקום האפשר טוב שלא להתפלל אחורי אדם.

נחלקו הפוסקים כשמתפלל רחוק מן הכותל, האם גם אז יש להקפיד משום חציצה, או שמא אין להקפיד אלא בד' אמותיו. וכן נחלקו על דבר קטן, פחות מגובה עשרה טפחים ורוחב ארבעה. וכל דין זה הוא למצוה מן המובחר ואין איסור בדבר (עפ"י משנ"ב ז, כ-כב).

אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק: כל הרגיל לבוא לביהכ"נ ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו... אם לדבר מצוה הלך – נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך – אין נוגה לו... משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' ולא בטח.

אמר ר' יוחנן: בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בו עשרה – מיד הוא כועס וכו'.

אמר רבי חלבו אמר רב הונא:

כל הקובע מקום לתפלתו – אלקי אברהם בעזרו, וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו...

הרא"ש ועוד פוסקים כתבו שמדובר על קביעת מקום בתוך בית הכנסת [מלבד מה שקובע לו בית הכנסת מסוים. ע' טשו"ע ז, יט]. ויש אומרים שבביהכ"נ אין להקפיד על מקום מסוים שהרי כולו מקום תפילה, ולא אמרו לקבוע לו מקום אלא כשמתפלל בבית, שמייחד בו מקום מסוים לתפילה (עפ"י תר"י).

היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה (אלא ילך מעט מעט ולא ירוץ. ע' ירושלמי; או"ח ז, יב). אמר אביי: לא אמרנו אלא לצאת, אבל להכנס – מצוה לרוץ. ואפילו בשבת, מצוה לרוץ לדבר הלכה (ברי"ף וברא"ש: לדבר מצוה).

א. יש מי שכתב שאין מדובר כאן על פסיעה גסה ממש שעליה אמרו שהיא אסורה אפילו בחול משום סכנה, אלא על פסיעה בינונית שגם היא אסורה ליוצא מבית הכנסת, ורק בה התירו כשנכנס לבית המדרש (עפ"י שפת אמת שבת ק"ג).
ב. מותר לרוץ מבית הכנסת לבית המדרש (מג"א ז סקכ"ו בשם של"ה).

אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע... אמר אביי: לא אמרנו אלא כשלא מחזיר פניו לבית הכנסת משום שנראה כשתי רשויות, אבל מחזיר פניו לביהכ"נ – אין חשש.

רש"י (כפי שמופיע לפנינו. והתוס' הביאו בשם רש"י באופן אחר. וע' תר"י ורש"א) מפרש שמתפלל בצד הפתח האחורי. ויש מפרשים שמתפלל מאחורי הכותל הקדמי, שהציבור פונים אליו [והתוס' תמהו שבאופן זה כל שכן כשמחזיר פניו לכיוון ביהכנ"ס נראה כשתי רשויות, שהכל פונים לכיוון מערב והוא למזרח או להפך. וראוי לחוש לדברי שניהם, ולא להתפלל אלא בפתח האחורי ולכיוון שאליו פונים הציבור. וכל זה בשעת הדחק, שהרי לכתחילה ראוי להתפלל בפנים בית הכנסת. נחלקו אחרונים אם איסור זה אמור רק כאשר הציבור מתפלל תפילת העמידה וגם הוא, או גם בשעה שאין הציבור מתפללים אסור (עפ"י משנ"ב ז, ו).

לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה, שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה... ר' יוחנן אמר: אף בתפלת ערבית... רנב"י אמר: אף תפלת שחרית.

ב. שאר מאמרי ר' חלבו בשם רב הונא:

כל הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו (כלל. עזר מקודש סה,א) – עובר בחמשה קולות... [ואם משמחו מה שכרו – אריב"ל: זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות... ר' אבהו אמר: כאילו הקריב תודה... רנב"י אמר: כאילו בנה אחת מחורבות ירושלם, (כאילו קיבל תורה מהר סיני. ארחות חיים לרבי אליעזר הגדול, כה). גם אם לא הנהגה מצוה עליו לילך ולשמחו אלא שאינו עובר (עפ"י ב"ש ועוד, אה"ע סה סק"א).

כל אדם שיש בו יראת שמים – דבריו נשמעים... [וכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה (ר' אלעזר); שקול זה כנגד כל העולם כולו (ר' אבא בר כהנא); כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה (שמעון בן עזאי ואמרי לה שמעון בן זומא)].

דף ז

ז. א. אלו מאמרים של רבי יוחנן בשם רבי יוסי ורבי שמעון בן יוחי הובאו בסוגיא?

ב. האם יש זמן של ריתחה לפני הקב"ה?

ג. האם ראוי לצדיק להעניש רשע המצער?

ד. האם ניתנה תשובה למשה רבינו ע"ה לשאלתו 'הודיעני נא את דרכיך'?

ה. האם שמו של אדם גורם משפיע על עתידו?

ו. האם מותר להתגרות ברשעים?

א. אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי:

מנין שהקב"ה מתפלל, שנאמר... ושמחתים בבית תפילתי – תפלתם לא נאמר. [ומהי תפילתו – אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין].

מנין שאין מרציין לו לאדם בשעת כעסו (שאינו מתרצה באותה שעה, אדרבה עלול להוסיף כעס ולומר דברים שאינם מהוגנים. ערש"י ורבנו יונה אבות ד,ח), דכתיב פני ילכו והנחתי לך אמר לו הקב"ה למשה: המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך. [וכן מסר זאת רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי].

טובה מרדות אחת בלבד של אדם יותר מכמה מלקיות... [ריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקיות...]. שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו; בקש שתשרה שכינה על ישראל... בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים... בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה... כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו...

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי:

מיום שברא הקב"ה את העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם אבינו...; לא היה אדם שהודה להקב"ה עד שבאתה לאה והודתו...

קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג...

מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה.

כל הקובע מקום לתפלתו (יש גורסים: לתורתו) – אויביו נופלים תחתיו...

גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה...